

KAROL JUSZKA

Uniwersytet Jagielloński

WPLYW MEDIACJI NA EFEKTYWNOŚĆ INSTYTUCJI WARUNKOWEGO UMORZENIA POSTĘPOWANIA KARNEGO

İstotą postępowania mediacyjnego jest dobrowolne porozumienie się ofiary ze sprawcą przestępstwa, które jak podkreśla się, jest możliwe w każdej sprawie¹ i w każdej fazie postępowania², przy pomocy neutralnej³, fachowo przygotowanej, bezstronnej⁴ osoby jaką jest mediator⁵. Organ procesowy nie może jednak skierować sprawy na drogę mediacji z urzędu, bez względu na zgodę obu stron, zbadanie charakteru sprawy, a dokładniej rodzaju konfliktu karnego, który występuje między stronami⁶.

¹ S. WALTOŚ, *Główne nurty nowelizacji procedury karnej*, «Państwo i Prawo» 4/2003, s. 17; por. D. KUŻELEWSKI, *Wpływ prawa karnego materialnego na mediacje między pokrzywdzonym i oskarżonym-wybrane aspekty*, [w:] *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego*, red. Z. ĆWIAKAŁSKI, G. ARTYMIĄK, Warszawa 2009, s. 342, 343.

² D. KUŻELEWSKI, *Mediacja w polskim procesie karnym w ocenie prokuratorów i sędziów*, [w:] *Porozumienia karnoprosesowe w praktyce wymiaru sprawiedliwości*, red. C. KULESZA, Białystok 2010, s. 173; A. GORCZYŃSKA, *Mediacja w postępowaniu przygotowawczym*, «Prokuratura i Prawo» 6/2007, s. 116.

³ A. LEWICKA, E. GRUDZIEWSKA, *Mediacja sądowa alternatywna metoda resocjalizacyjna?*, Lublin 2010, s. 66; por. A. ZIENKIEWICZ, *Studium mediacji. Od teorii ku praktyce*, Warszawa 2007, s. 31.

⁴ http://mediator.org.pl/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=17&Itemid=35 (odczytano 21 lutego 2015 r.).

⁵ Tamże; A. KALISZ, A. ZIENKIEWICZ, *Mediacja sądowa i pozasądowa – zarys wykładu*, Warszawa 2009, s. 33.

⁶ G. SKRZYPCZAK, *Szanse rozwoju mediacji w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, «Monitor Prawniczy» 8/2003, s. 354.

Warunkowe umorzenie postępowania karnego jest fakultatywnie stosowanym środkiem poddania sprawcy próbie, definiowanym jako czasowe odroczenie wydania rozstrzygnięcia co do winy i odpowiedzialności karnej sprawcy⁷, zwolnienie sprawcy od wydania wyroku skazującego⁸, najłagodniejszy środek reakcji na czyn sprawcy⁹. Specyfiką tej instytucji jest w szczególności okres próby trwający od roku do dwóch lat (art. 67§1 k.k.). Okres próby rozpoczyna się po uprawomocnieniu się wyroku warunkowo umarzającego postępowanie karne który wydany zarówno w trybie art. 341§5 k.p.k., jak i w trybie art. 414§1 k.p.k. nie jest wyrokiem skazującym¹⁰. Zatem w tym okresie sprawca jest traktowany jako oskarżony a nie jako skazany.

W badaniach własnych wyszczególniono wszystkie sposoby zakończenia okresu próby przez oskarżonego zwane w tych badaniach sytuacjami procesowymi:

a) Pomyślne zakończenie okresu próby oraz okresu określonego w art. 68§4 k.k.,

b) Pomyślne zakończenie okresu próby oraz okresu określonego w art. 68§4 k.k. jako wynik postępowania, w trakcie którego wydano postanowienie o niepodejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego,

c) Postanowienie o podejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego,

d) Postanowienie o podejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego jako wynik postępowania, w trakcie którego wydano

⁷ W. WRÓBEL, A. ZOLL, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2012, s. 477.

⁸ Z. CŹWIĄKALSKI, *Wybrane zagadnienia warunkowego umorzenia postępowania*, referat wygłoszony podczas IX Bielańskiego Kolokwium Karnistycznego, „Środki związane z poddaniem sprawcy próbie”, Warszawa, 16 maja 2012 r., umieszczony na stronie internetowej Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych <http://www.czpk.pl/2012/05/18/zapis-video-ix-bielanskiego-kolokwium-karnistycznego-2012/> (odczytano 12 maja 2014 r.).

⁹ *Polskie prawo karne. Zarys części ogólnej*³, red. T. BOJARSKI, Warszawa 2008, s. 303.

¹⁰ A. ZOLL, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1-116 k.k.*, red. A. ZOLL, Warszawa 2012, s. 917 oraz cyt. tamże Post. SN z dnia 1 marca 2004 r., V KK 373/03, «OSNwSK» 1/2004, poz. 437; zob. także Wyrok SN z dnia 3 października 2008 r., III KK 167/2008, «Biuletyn Prawa Karnego» 2008, nr 13.

postanowienie o niepodejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego,

e) Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego z powodu upływu okresu próby określonego w art. 68§4 k.k.,

f) Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego z powodu upływu okresu próby określonego w art. 68§4 k.k. jako wynik postępowania, w trakcie którego wydano postanowienie o niepodejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego,

g) Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego z powodu śmierci oskarżonego,

h) Postanowienie o umorzeniu postępowania wykonawczego z powodu śmierci oskarżonego jako wynik postępowania, w trakcie którego wydano postanowienie o niepodejmowaniu warunkowo umorzonego postępowania karnego.

W ujęciu ekonomicznym efektywność to pozytywny wynik, określony przez stosunek uzyskanego efektu do nakładu¹¹. Natomiast M. Leonieni i W. Michalski definiują efektywność warunkowego umorzenia postępowania karnego jako stosunek pomiędzy celami (zadaniami) przepisów o badanej instytucji a ich realizacją, tj. wynikami ich stosowania w praktyce sądowej¹².

Celem artykułu jest przedstawienie teoretycznych i praktycznych aspektów związanych z instytucją mediacji oraz specyfiką jej przeprowadzenia. Niniejszy wpływ mediacji zostanie opisany za pomocą postulatów *de lege ferenda* wynikających z analizy wyników badań własnych 405 spraw sądowych dotyczących efektywności warunkowego umorzenia postępowania karnego z lat 2003-2009, opatrzonych sygnaturą akt Sądu Okręgowego w Krakowie oraz sądów rejonowych położonych na obszarze jego właściwości. Analiza omawianej problematyki zostanie przedstawiona przez kolejne etapy postępowania karnego.

¹¹ Por. C. KULESZA, *Uwarunkowania efektywności prawa do obrony w znowelizowanym kodeksie postępowania karnego*, [w:] *Problemy znowelizowanej procedury karnej*, red. Z. SOBOLEWSKI, G. ARTYMIAK. Cz. P. KŁAK, Kraków 2004, s. 12.

¹² M. LEONIENI, W. MICHALSKI, *Efektywność warunkowego umorzenia postępowania karnego w praktyce sądowej*, Warszawa 1975, s. 44.

Miarą efektywności instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego, którą przyjęto w niniejszych badaniach własnych jest kryterium udanego lub nieudanego przebiegu lub zakończenia okresu próby¹³, poszerzonego o analizę decyzji procesowych i okoliczności procesu decyzyjnego wpływających na podjęcie tych decyzji przez wszystkie etapy postępowania karnego. W tym artykule analizowaną decyzją procesową jest wydanie postanowienia o skierowaniu sprawy do postępowania mediacyjnego oraz jej wykonanie.

W trakcie badań własnych 405 spraw przeprowadzono 48 mediacji: 47 zakończyło się ugodą a jedna nie powiodła się. Zatem podkreśla to trafność postanowień o skierowaniu spraw do postępowania mediacyjnego w zakresie objętym tytułowymi badaniami własnymi. Przeprowadzając te badania nie odnotowano postępowania mediacyjnego przeprowadzanego w postępowaniu przygotowawczym.

Mediator niezwłocznie po otrzymaniu postanowienia o przekazaniu sprawy do postępowania mediacyjnego ma obowiązek nawiązania kontaktu – w pierwszej kolejności z podejrzanym lub oskarżonym a następnie z pokrzywdzonym oraz ustalenia terminu i miejsca spotkania z każdą ze stron sporu. Następnie przeprowadza z nimi spotkania indywidualne, na których powinien poinformować ich o istocie i zasadach mediacji oraz o przysługujących im prawach. Po spotkaniach indywidualnych mediator może, choć nie musi, zorganizować wspólne spotkanie stron. Mediator może także – co zależy od samych stron – prowadzić mediację pośrednią celem pełniejszego poznania interesów leżących u podstaw prezentowanych przez te strony stanowisk oraz przełamania ewentualnego impasu w postępowaniu mediacyjnym (spowodowanego np. negatywnym nastawieniem stron do siebie). W tym celu, tak jak w jednej z badanych spraw, kontaktuje się osobno z każdą z nich, a następnie przekazując drugiej stronie informacje, propozycje i stanowisko co do zawarcia ugody¹⁴.

¹³ W. CIECHANOWICZ, *Efektywność warunkowego umorzenia postępowania karnego w praktyce prokuratury wojskowej*, «Wojskowy Przegląd Prawniczy» 2/1978, s. 220-221; M. LEONIENI, W. MICHALSKI, *Efektywność...*, s. 6-7.

¹⁴ A. KALISZ, A. ZIENKIEWICZ, *op. cit.*, s. 49, 78; por. M. WRIGHT, *Justice for Victims and Offenders. A Restorative Response to Crime*. Milton Keynes, Philadelphia 1991

W praktyce stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego należy podkreślić słuszne preferowanie mediacji bezpośredniej przy akceptacji mediacji pośredniej traktowanej jako ostateczność.

Wpływający na przebieg postępowania mediacyjnego jest postulat własny sprecyzowania przyczyny nieobecności na posiedzeniu tego postępowania.

W badanych 48 mediacjach, w toku postępowania mediacyjnego uwzględniono obiektywne okoliczności nieobecności zasygnalizowane na posiedzeniu, na którym skierowano sprawę do postępowania mediacyjnego np. wyjazd z powodu ferii zimowych w jednej sprawie czy wyjazd służbowy w drugiej sprawie. Przykładowo w jednej z nich większa liczba posiedzeń wynikała głównie z niechęci stron do wspólnego spotkania, rozmowy i podpisania ugody lub wypracowania wstępnej ugody na pierwszym posiedzeniu i ostatecznej wersji na drugim.

Wyniki analizy przedmiotowych badań własnych wskazują, że z punktu widzenia efektywności nie jest istotna liczba posiedzeń postępowania mediacyjnego a jego wynik, wypracowany przez obie obecne strony. Nie mniej jednak ważne jest wysłownienie i sprecyzowanie przyczyny nieobecności także jako punkt wyjścia lub jeden z argumentów wysuwanych w trakcie postępowania mediacyjnego.

W środowisku mediatorów wysunięto postulat wydłużenia czasu postępowania mediacyjnego.

Analizując ten postulat należy zgodzić się z poglądem A. Kalisz i A. Zienkiewicza, że zasada trwania postępowania mediacyjnego nie dłużej niż miesiąc i niewliczania przedmiotowego okresu do czasu trwania postępowania przygotowawczego, ma jak się wydaje, zachęcić prokuratorów i Policję do częstszego korzystania z tej instytucji¹⁵. Nie należy jednak podzielić zastrzeżenia mediatorów, że termin miesięczny w niektórych sprawach i konfliktach karnych jest zbyt krótki na przeprowadzenie rzetelnie procedury mediacyjnej oraz zapewnienie stronom komfortu psychologicznego¹⁶.

oraz recenzja tej książki – E. BIENKOWSKA, *Recenzja książki M. Wright, Justice for Victims and Offenders. A Restorative Response to Crime*. Milton Keynes, Philadelphia 1991, «Przegląd Więziennictwa Polskiego» 9/1995, s. 132-134.

¹⁵ A. KALISZ, A. ZIENKIEWICZ, *op. cit.*, s. 79-80.

¹⁶ A. RĘKAS, *Konferencja Mediacja w sprawach karnych jako instytucja dla pokrzywdzonego* – omówienie rezultatów, [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji pt. „Mediacja w sprawach karnych jako instytucja dla pokrzywdzonego”*, zorganizowanej przez Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Instytut Nauk Prawnych Polskiej

Badania własne 48 spraw, w których przeprowadzono postępowanie mediacyjne wskazują, że tylko w jednej z nich mediacja nie powiodła się. Przyczyną niepowodzenia mediacji nie był miesięczny czas jej trwania a postawa stron. W przedmiotowej sprawie oskarżony nie stawiał się na posiedzenie postępowania mediacyjnego. Pokrzywdzony zeznał, że zawarłby ugodę, gdyby oskarżony zapłacił za wyrządzone szkody a następnie wyliczył elementy stanu majątkowego oskarżonego, które uzasadniają możliwość jej zapłacenia. Wyniki przeprowadzonych badań własnych nie wskazują na konieczność nowelizacji w tym zakresie.

Podnoszoną wprost przez mediatorów jest forma i zakres udziału pełnomocników stron w postępowaniu mediacyjnym.

Trafny jest pogląd M. Grudzieckiej wyrażony w trakcie dyskusji na międzynarodowej konferencji pt. „Mediacja w sprawach karnych jako instytucja dla pokrzywdzonego.”, zorganizowanej przez Ministerstwo Sprawiedliwości RP, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk oraz Polskie Centrum Mediacji w Warszawie w dniach 7-8 grudnia 2009 r. podkreślający, że strony mediacji mogą korzystać z pomocy swoich pełnomocników, którzy jednak nie powinni brać aktywnego udziału w spotkaniu mediacyjnym, wyręczając w negocjacjach strony lub mediatora a jedynie udzielać im porad prawnych, np. czy propozycja ugody jest dla nich korzystna. Jak słusznie zaznacza M. Grudziecka, wielką wartością mediacji jest bowiem to, że strony same biorą na siebie wypracowane porozumienia, a nie „chowają się” za swoich pełnomocników lub za organy procesowe, co daje szansę zbudowania relacji i rozwiązania konfliktu¹⁷.

Istotnym postulatem własnym zmiany stosowania warunkowego umorzenia postępowania karnego jest postulat obejmowania ugodą postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu.

Pojęcie „objęcia ugodą obu stron postępowania mediacyjnego” jest rozumiane w niniejszych badaniach własnych jako dążenie do

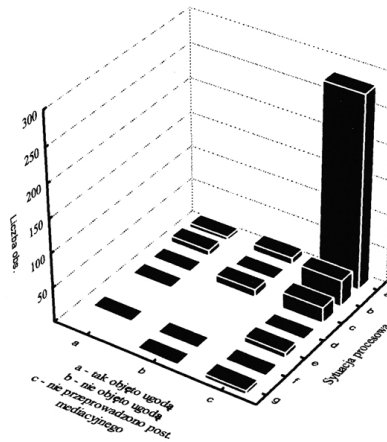
Akademii Nauk oraz Polskie Centrum Mediacji w Warszawie w dniach 7-8 grudnia 2009 r., Warszawa 2010, s. 112, 140.

¹⁷ B. CZARNECKA-DZIAŁUK, D. WÓJCIK, *Głosy uczestników konferencji*, [w:] *Materiały międzynarodowej konferencji...*, s. 138.

osiągnięcia w toku postępowania mediacyjnego relacji między stronami znajdujących potwierdzenie w postanowieniach ugody zawartej w toku tego postępowania takich jak „strony pojednały się”, „strony zobowiązują się do poprawnego zachowania się względem siebie”, „pokrzywdzeni oświadczają, że nie mają żadnych pretensji do oskarżonego”, „oskarżony przeprosił pokrzywdzoną, a pokrzywdzona przeprosiny przyjęła”, „strony pogodziły się, a pokrzywdzony nie żąda od oskarżonego żadnej rekompensaty”.

Badania własne 405 spraw odnotowują, że w 26 z 48 spraw, w których przeprowadzono mediację, postanowienia ugody, mające skutek przede wszystkim dla oskarżonego, były wcześniej proponowane przez pokrzywdzonych a oskarżony jedynie akceptował jej warunki. W 22 sprawach przedmiotowymi postanowieniami ugody objęto także pokrzywdzonych. Na poniższym wykresie (Rys. 1) i tabeli (Tab. 1) przedstawiono relację między wytyczną obejmowania ugoda postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu a sytuacją procesową dotyczącą sposobu zakończenia okresu próby przez sprawcę.

Rys. 1. Objęcie postanowieniami ugody obu stron konfliktu a sytuacją procesową dotyczącą zakończenia okresu próby przez sprawcę

ZMIENNE								Wier- sze razem
Ugoda obejmująca obie strony konfliktu	Sytuacja procesowa							
	a	b	c	d	e	f	g	
A	33,33%	50,00%	5,56%	5,56%	0,00%	5,56%	0,00%	4,44%
B	35,71%	10,71%	39,29%	0,00%	0,00%	3,57%	10,71%	6,91%
C	78,27%	10,58%	6,41%	0,56%	2,23%	0,28%	1,67%	88,64%
Ogół	73,33%	12,35%	8,64%	0,74%	1,98%	0,74%	2,22%	100,00%

Tab. 1. *Relacja między wytyczną obejmowania ugoda postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu a sytuacją procesową dotyczącą sposobu zakończenia okresu próby przez sprawcę*

Wykres (Rys. 1) i tabela (Tab. 1) przedstawiają relację między problematyką objęcia ugoda postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu czyli sprawcy i pokrzywdzonego a wskazanymi w niniejszym artykule sposobami zakończenia okresu próby.

W pierwszej kolumnie tabeli zaprezentowano następujące parametry: A – objęcie ugoda postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu, B – nieobjęcie ugoda postępowania mediacyjnego obu stron konfliktu, C – w sprawie nie zastosowano instytucji postępowania mediacyjnego. Poszczególne wiersze (a-g) wskazują wskazane na początku niniejszego artykułu sposoby zakończenia okresu próby.

Wyniki analizy wykresu (Rys. 1) i tabeli (Tab. 1) wskazują, że w przypadku kiedy postanowienia ugody postępowania mediacyjnego nie obejmowały obu stron konfliktu postępowania karnego najczęściej podejmowano decyzję o wydaniu postanowienia o podjęciu warunkowo umorzonego postępowania karnego (39,29%).

Analiza badań własnych zwraca uwagę, że z punktu widzenia efektywności objęcie postanowieniami ugody zarówno oskarżonego, jak i pokrzywdzonego, wyraźniej oddaje sposób wykonywania ugody przez oskarżonego oraz co najmniej ogranicza składanie przez pokrzywdzonych nieuzasadnionych wniosków o podjęcie warunkowo umorzonego postępowania karnego.

Nie cierpiący zwłoki jest także wysuwany w rozmowie z mediatorami postulat wydania jednolitego wzoru ugody postępowania mediacyjnego obecnie jako załącznik do Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 czerwca 2003 roku w sprawie postępowania mediacyjnego w sprawach karnych (Dz. U. z 2003 r., nr 108, poz. 1020 ze zm.) oraz jako załącznik do Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości, o którym stanowi art. 23a§8 k.p.k. w brzmieniu ustawy z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r., poz. 1247).

Zmiany w przepisach opisujących badaną instytucję, uwzględniają poglądy A. Rękas, która zwraca uwagę, że kodeks karny wykonawczy wyraźnie wskazuje mediację po wyroku w przypadku rozważenia warunkowego przedterminowego zwolnienia skazanego (art. 162§1 k.k.w.); mediacja mogłaby znaleźć zastosowanie w sytuacji podejmowania przez sąd decyzji np. w przedmiocie podjęcia postępowania warunkowo umorzonego (art. 68§2 k.k.)¹⁸. W związku z tym należy zaproponować wprowadzenie mediacji w postępowaniu wykonawczym przed wydaniem postanowienia o podjęciu warunkowo umorzonego postępowania karnego z przesłanki fakultatywnej na zasadach odpowiednio określonych w kodeksie postępowania karnego (art. 1§2 k.k.w.).

Podsumowując należy podkreślić, że mediacja pozwala jej uczestnikom, z punktu widzenia efektywności, określić kwestie sporne, zmniejszyć bariery komunikacyjne, opracować propozycje rozwiązań i jeśli jest taka wola stron, zawrzeć wzajemnie satysfakcjonujące porozumienie¹⁹.

¹⁸ A. RĘKAS, *Mediacja w teorii i praktyce*, [w:], *Mediacja w teorii i praktyce*, red. A. GRETKOWSKI, D. KARBARZ, Stalowa Wola 2009, s. 164-165.

¹⁹ A. RAU, E. HERMAN, S. PEPPET, *Processes of dispute resolution. The role of Lawyers*³, New York 2002, s. 337, K. KOVACH, *Mediation. Principles and practice*³, Saint Paul 2004, s. 15, *Black's Law Dictionary*⁶, West Publishing Company, ST. Paul, Minneapolis 2001, s. 97 oraz *Oxford Advanced Learner's Dictionary*⁷, red. S. WEHMEIER, Oxford 2005, s. 953, cyt. za: A. ZIENKIEWICZ, *Studium...*, s. 31, 32; CH. MOORE, *The Mediation Process. Particular Strategies for Resolving Conflict*, San Francisco 2003, cyt. za: A. LEWICKA, E. GRUDZIEWSKA, *op. cit.*, s. 67; A. RĘKAS, *Instytucja mediacji a ofiara przestępstwa*, «Mediator», 2/2002, s. 55; TEIJE, *Mediacja w Polsce na tle doświadczeń*

Przedstawione w niniejszym artykule postulaty usprawnienia postępowania mediacyjnego bezpośrednio wynikają z przeprowadzonych badań własnych, w szczególności dotyczących postępowania mediacyjnego. Ich uwzględnienie w praktyce stosowania badanej instytucji prowadzi do pomyślnego zakończenia okresu próby przez oskarżonego.

THE INFLUENCE OF MEDIATION PROCEEDINGS ON THE EFFECTIVENESS OF THE INSTITUTION OF CONDITIONAL DISCONTINUATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Summary

The aim of this article is to present the theoretical and practical aspects of the specifics of mediation proceedings. I present my own research results, consisting of an analysis of the court records for 405 cases on the effectiveness of conditional discontinuance of criminal proceedings within the areas of jurisdiction of the Appellate Court in Kraków in 2003-2009. I will continue the analysis for the successive stages of criminal proceedings.

Słowa kluczowe: warunkowe umorzenie postępowania karnego, mediacja, efektywność, badania spraw sądowych.

Keywords: institution, conditional discontinuance of criminal proceedings, mediation, effectiveness, research of court records.

państw Unii Europejskiej, [w:] Konferencje i Seminaria 4(48)03, Mediacja w krajach Unii Europejskiej i w Polsce, Materiały z seminarium dla posłów Sejmu IV kadencji, zorganizowanego 28 kwietnia 2003 r. przez sejmową Komisję Sprawiedliwości i Praw Człowieka, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu oraz Polskie Centrum Mediacji, Warszawa 2003, s. 9; A. KALISZ, Praktyka mediacji w polskim porządku prawnym (na tle rozwiązań amerykańskich), «Studia Iuridica Lublinensia» 1/2003, s. 87.